

mačkom i engleskom; pričala kako je radila u tvornici, a onda u drugoj smjeni čistila kuće bogatih gospođa, a ja bih se svaki put iznova divila prstenu koji je dobila od jedne od njih i još ga je nosila. I uvijek bi tražila da joj donesem vode. "Hladne, kao s bunara.", rekla bi.

Kad se pojavio virus, jedna od prvih mjera bila je zabrana posjeta u domovima. (*Kratka stanka.*) Posljednji put kad sam ju vidjela, drijemala je u krevetu. Prozor u sobi bio joj je otvoren; kroz njega su ulijetale one pahulje s drveta koje izgledaju kao sitni maslači, ili još nježnije, kao paperje. Soba je bila puna tih malih letećih stvari. Marija je podigla glavu s jastuka i rekla: "Pada snijeg." I osmjehnula se. (*Kratka stanka.*) Umrla je noću, 1. travnja. Od starosti, bilo joj je 96 godina. (*Kratka stanka.*) Pogreba nije bilo, a nisam mogla otići ni na polaganje urne. Zapalila sam joj svijeću kod kuće; stalno se gasila.

Treća Marija

Treća Marija zove se Marianne Evelyn Gabriel Faithfull. Dugo godina bila je ovisna o kokainu i heroinu; jedno vrijeme beskućnica, pokušala je samoubojstvo, kad su joj oduzeli skrbništvo nad sinom Nicolasom; u životu je preboljela anoreksiju, tuberkulozu, teški laringitis – nakon čega joj se glas zauvijek promijenio, rak dojke, hepatitis C, slomila je kuk i dobila infekciju nakon operacije... (*Kratka stanka.*) 4. travnja završila je u bolnici u Londonu, gdje joj liječe upalu pluća, nakon što je test pokazao da je pozitivna na COVID-19. Iz njezine diskografske kuće javili su da je gospođa Faithfull "stabilno i da reagira na liječenje". (*Kratka stanka.*) Često slušam njezin posljednji album, *Negative Capability*. Najviše duet s Nickom Caveom, pjesma se zove *The Gypsy Faerie Queen*. Tekst refrena joj je: "And I follow, follow, follow / The gypsy faerie queen / We exist, exist, exist / In the twilight in-between / In the twilight in-between..."

Ovih dana, možda više nego ikada do sada, čini mi se da je život san. A ako je tako, onda je sve moguće. (*Kratka stanka.*) Nakon 14 dana konačno sam izašla iz kuće. Proljeće je; s djecom šetam šumom. (*Kratka stanka.*) Granice su se otvorile. Silvano, Samuel i ja ponovno

smo zajedno. Imamo čamac i plovimo jezerom Maracaibo, koje više nije zagađeno naftom. Krljušti riba sjaje na karipskom suncu. (*Kratka stanka.*) Napita sam hladne vode. Spokojna. Nisam umrla sama. Netko me držao za ruku. (*Kratka stanka.*) Otišla sam iz londonske bolnice. I pjevam, glasom koji je toliko od ovoga svijeta, da se doima nestvarnim.

Mirna Rustemović

OTVORENI POZIVI

ČITATELJICA NOVINA: Samo jedna stvar me iznenadila u ovoj situaciji, moguće je ostati bez novina na kiosku. Razmišljala sam o mogućim razlozima koji su doveli do toga; manje kioska i dućana radi pa se proizvodi i manje novina, manje ljudi radi u tiskarama, manje je vozača koji razvoze novine, manje je novca za tiskanje, a možda je jednostavno stvar u tome da ljudi u trenucima straha i stanja opasnosti vjeruju jedino tiskanim izdanjima. Vjeruju da će samo tamo pročitati točno one informacije koje im treba, koje će im točno reći kako se trebaju ponašati i što točno raditi. Bez novina u izolaciji, sada svaki dan pregledavam *online* osmrtnice ili *online* smrtovnice. Naj bolje su u sarajevskom Oslobođenju, zagrebački Jutarnji jako loše stoji, u zagrebačkom Večernjem se može nešto pročitati, ali njega izbjegavam jer zna se tko čita Večernji, splitska Slobodna Dalmacija mi je izbor odmah iza sarajevskog Oslobođenja, a velike sam nade polagala u riječki Novi list. Na kraju sam ostala jako razočarana kada sam posjetila njihovu *online* stranicu. Mogla sam pretpostaviti, oni i s ostalim *online* sadržajem jako škrtare. Zašto sam polagala velike nade? Iz jednostavnog razloga, jer njihove osmrtnice u tiskanom izdanju zauzimaju nekad i po tri stranice. Uostalom, čini mi se da Riječani održavaju dobre susjedске odnose što je jako važno za osmrtnice. Tako u sarajevskom Oslobođenju na smrtovnicama obavezno kada se obavještava o nečijoj smrti pokraj porodice stoje komšije, isto tako često u potpisu pored *tuđujuća porodice* piše *tuđujuće komšije iz ulice te i te*. Naravno, tu ne staje njihova zahvalnost za sve lijepe godine i tuga zbog odlaska dobrog komšije i dragog prijatelja, nego postoji i još jedna smrtovnica gdje se posebno od umrlog oprašta *ju komšije iz ulice te i te, broja tog i tog*. Slično sam u veli-

koj zastupljenosti primijetila samo u tiskanom izdanju Novog lista. Eto, to mi je bio samo još jedan dokaz o povezanosti dobrosusjedskih odnosa i osmrtnica.

Kako bih bila korektna i pokrila cijelu regiju pregledala sam i slovenske *online* osmrtnice, zatim i srpske. Slovenskih je bilo premalo, a srpskih previše. Čak i kad sam eliminirala one na ćirilici, koju čitam, ali ne dovoljno brzo, zatekla sam nepregledne količine *online* umrlica, smrtovnica, sećanja, posebno specijalizirane stranice samo za obavijesti o smrti, forume na kojima se raspravlja o pokojniku. Stavila sam srpske umrlice sa strane u slučaju da pandemija potraje. Osmrtnice je važno moći brzo pregledati, vidjeti koja je zanimljiva, koja o životu pokojnika otkriva više nego druge i na kojima se treba zadržavati. Volim otkriti što više o čovjeku kada nađem na osmrtnicu koja me zainteresira. Što sve čini zanimljivu osmrtnicu? Prvo primijetim ako nečija fotografija dominira, naravno to je bilo puno lakše u tiskanim izdanjima, sve je bilo preglednije. Čim bih otvorila stranicu s osmrtnicama, imala bih pregled nad svim fotografijama. Sada kada moram povlačiti strelicu mišem prema dolje, malo je teže steći sveobuhvatan dojam. Dalje je zanimljivo primijetiti ako netko ima više od dvije objave o smrti. Npr. objavu obitelji i objavu drugih članova obitelji, što može ukazivati na narušene obiteljske odnose ako se nisu mogli dogovoriti da zajedno objave, onda objavu od recimo tvrtke za koju je pokojnik radio, nekad i od kluba kojeg je bio član. Tako se nedavno *Klub Lule i mašne – Džentlmen Sarajevo* oprostio od svog prijatelja i člana. Ali ako je jedina objava od kluba ili mjesta zaposlenja to mi je uvijek tužno, pitam se kako se za neku intimniju objavu nije mogao naći baš nitko iz bliže ili šire obitelji.

Nakon pregleda fotografija tražim zanimljiva imena na osmrtnicama, a čitajući sarajevsko Oslobođenje ukazala se mogućnost i za analizu mješanih brakova ili odnosa prema religiji. Tako npr. možemo vidjeti kako Muharem i njegova djeca Ivan i Sead obavještavaju da će se misa zaдушnica za pokojnu suprugu i majku Mariju održati u katedrali. Na istoj stranici svojih se roditelja Nure i Namika sjeća sin Slobodan, a često naidem i na obavijesti o ispraćajima u ateističkoj kapeli. Zatim dolazimo do potpisa onih kojih su osmrtnicu dali u novine ili na *online* stranicu. Zna se naći da djeca koja se opraštaju od svojih roditelja u potpise stavljaju sve svoje titule, zbog čega istog trenutka o takvim osobama stvaram jasnu sliku. To su vrlo hladni ljudi po mom mišljenju, za razliku od onih koji u potpise stavljaju i svoje nadimke. Po tome prepoznajem toplu osobu. Titula je razumljiva kod imena pokojnika i to ne mora biti samo razina obrazovanja, ljudi često znaju napisati čime se pokojnik bavio, čak i ako je bio vrstan u nečemu. Osim nastavnika u mirovini ili inženjera, tu je i zubni tehničar, vrstan varilac, pronađe se još neki nositelj partizanske spomenice, istinski antifašist... Na taj način poštuje se ono čemu je ta osoba posvetila velik dio života i do čega joj je bilo stalo. Posebno se razveselim kada vidim da se pokojniku zahvaljuju generacije koje je nečemu podučio ili radni kolege s kojima je proveo godine na istom poslu.

Idući korak u pregledavanju osmrtnica mi je novi *online* pristup olakšao, jer zanimljive pokojnike proguglam. Tijekom pregleda tiskovnih izdanja, podatke bih morala zapisivati na papir te ih kasnije upisivati u tražilicu kako bih saznala nešto više. Sada je prilikom *online* pregleda ime dovoljno samo kopirati i pejsitati. Postoji još jedna zanimljiva stavka, a to su adrese u osmrtnicama. Mislim da sam već spomenula kako kad se susjedi ili komšije opraštaju napišu često iz koje su ulice, ali samo u sarajevskom Oslobođenju u potpisu uvijek stoji adresa kuće žalosti i otvoren poziv svima. Nevjerojatno u svijetu GDPR-a; adresa koja je svima dostupna, i to ne samo adresa, već i poziv da navratite! Još jedan ostatak mitske Bosne u kojoj su svi dobrodošli, a koji prepoznajem u osmrtnicama i mitska rečenica svih baka s ovih prostora: *mi nismo nikad*

zaključavali vrata kuće... Ali osim GDPR-a zbog kojeg te adrese možda ne bi smjele tek tako stajati u novinama, sad je tu i pandemija koja je izbrisala svaki smisao poziva u kuću. Ljudi su se prilagodili vremenima pa tako sada umjesto adrese u potpisu stoje brojevi telefona na koje možete nazvati i izraziti sućut. I sjećanja su se prilagodila pa ih sve više započinje s *fališ nam u ovim ludim vremenima* ili *fale nam tvoji savjeti u ovim ludim vremenima*. I onda tako dok skrolam kroz te osmrtnice u ludim vremenima, razmišljam kako mi fale novine s kioska, otvoreni pozivi i poneka još uvijek nezaključana vrata.

Katja Grcić

PROLJEĆE NAŠE ZLOVOLJE

Rikard III:

Što da vam kažem? Tako je ispalo. Edward se razbolio neposredno prije nego li je počelo. Spada, dakle, u kritičnu skupinu. Ja sam odmah rekao, ne smijemo ga izlagati dodatnom stresu! Odlučeno je da tako boležljiv i rizičan niko ne može preuzeti teret vlasti u ovim teškim vremenima.

A Clarence se, eto, slučajno, zbog onog nekog nesporazuma s Edwardom, trenutno nalazi u Toweru. Ne znamo s kim je sve bio u kontaktu prethodnih tjedana, ali znamo da se kretao, pa smo zaključili da je stroga izolacija ipak najbolje rješenje. Neki kažu četrnaest dana, ali ja sam konzultirao liječnike koji tvrde da se virus u organizmu može zadržati i mnogo duže. Zato smo odlučili za njegovo dobro da započnemo s dvadeset i osam dana.

Redovito mu pišem pisma u kojima ga bodrim i, naravno, selektivno informiram o stvarima koje se događaju. Piše mi da ga muče nesаница i noćne more. Bojim se, evo, iskreno se bojim za njegov razum i molim Boga svaku večer da mu ga što prije uzme.

Elizabeta se s dječacima sklonila u Westminsteru opatiju. Uvjeravao sam je da virus napada samo stare i bolesne, te da mladog Edwarda, princa od Walesa, pusti da zasjedne na prijestolje koje mu po dužnosti pripada. Ona se na taj prijedlog silno uznemirila i tražila da u dogovoru s obitelji iznađem rješenje koje neće uključivati njezinu djecu.

Eto, kakav suludi splet okolnosti! Čim sam saznao za pandemiju, ja sam se odlučio posvetiti molitvi i kontemplaciji. Zato sam nevoljko i teška srca pristao da privremeno preuzmem vlast. Doslovno su me preklinjali – i što ću, ta ne mogu biti nečovjek i ostaviti svoj narod na cjedilu u ovom vrtlogu ugroze i straha.

Odmah sam uveo karantenu i policijski sat, sve pozatva-

rao, ukinuo sve oblike javnih okupljanja, a zatim sam, da drugima poslužim kao primjer, i samoga sebe stavio u samoizolaciju. Bio sam nedavno na skijanju u Austriji, no mene to zapravo uopće ne zabrinjava. Ako se i pojave kakvi simptomi, u desnom krilu dvorca dao sam u tajnosti urediti vrhunski opremljen bolnički apartman. Za javnost smo pak rekli da je glavni razlog moje samoizolacije rizik od kontaminacije Clarenceovim pismima, kojih se jednostavno ne mogu odreći.

Isprva nisam imao druge razonode osim *da svoju sjenu promatram na suncu*, ali onda sam se pribrao i zaključio da ne mogu kraljevati bez kraljice. Lady Ann okrunjena je po hitnom postupku, odmah nakon što je pokopala muža i onog svog ludog svekra. Opirala se, dakako, i tvrdila neke nebuloze, da sam ja kumovao ubojstvu obojice, sulude optužbe koje smo s lakoćom odbacili. Obdukcija svekra pokazala je da je bio zaražen, a kako znamo da je bio u kontaktu sa sinom, zaključili smo da je bojište za njih tek ubrzalo ono neizbježno.

Kada sam se dočepao kraljice, nekoliko sam se dana dobro zabavljao. Tužila se da će me prijaviti na nekakav SOS telefon – ja sam joj rekao da slobodno nazove. Naša je država uređena tako da bi ovu udobnu i prostranu rezidenciju koju sam joj omogućio u tom slučaju morala napustiti ona. Ja bih, naravno, sve zataškao, ali čak i kad ne bi, jedva da bi me dopalo što god gore od uvjetne kazne. Osim toga, ja nisam glup čovjek, ako je ponekad i podređujem svojoj volji, pazim da ne ostavljam tragove.

No biti tek ljubavnik i tako tratiti ove lijepe blagorijeke dane, to mi se ubrzo učinilo sasvim promašenim. Dužnost mi nalaže da učinim sve što je u mojoj moći da ublažim i ovu ekonomsku katastrofu. Pomoći najugroženijima moj je prioritet – financijsko tržište, aviokompanije, hotelski